

Gent 1856. De stad telt 106.641 inwoners: dit is 1/42 of 2,35% van de bevolking van ons land (1). Het aantal geboorten bedraagt 3715 kinderen: 3090 wettige kinderen, 494 natuurlijke kinderen en 131 vondelingen. Het geboortecijfer is dus zeer hoog: 34,8 kinderen per 1000 inwoners. Maar ook de kindersterfte ligt buitengewoon hoog: 40 % van de kinderen sterven vóór hun vijfde jaar.

Het negentiende eeuwse Gent: stad van beluiken, stad van armoede en ellende. In 1865 telt men te Gent 598 beluiken met 4437 woningen: hier wonen 5124 gezinnen met 20.685 inwoners. Dit is een vijfde van de bevolking van de stad. Elke woning in een beluik telt dus gemiddeld 4,6 inwoners.

In 1856 zijn in Gent 976 herbergen (toevallig een laag aantal: in 1853 waren er 1151 en in 1860 zullen er 1505 zijn): dit is toch een herberg voor 109 inwoners. En in deze herbergen wordt gedronken om de honger, de koude, de ellende te vergeten. Volgens de octrooirechten werden in 1856 4461 hectoliter jenever van 50° verbruikt. 1856 was een ongunstig jaar voor de jenever, maar toch betekenen die 446 100 liter 4,2 liter per inwoner.

Op de rol van het "bestuur van weldadigheid" zijn 4946 gezinnen, die 20.302 personen bevatten, ingeschreven voor regelmatige steun; daarnaast genoten nog 1680 gezinnen met 6720 personen een tijdelijke steun. Het rapport van de "arme kamer" spreekt van de duurte van de levensmiddelen en van het gebrek aan werk. Een vierde van de bevolking behoeft dus blijvend of tijdelijk geholpen te worden. Deze groep behoeftigen bevat geen profiteurs, want de controle is scherp. De steun in geld voor 1856 bedraagt 155.179,59 F of gemiddeld 23,40 F per gezin. Daarnaast wordt ook nog steun in natura verleend: voornamelijk brood, rijst, aardappelen, kolen en klederen. In de 17 instellingen onder het bestuur van de burgerlijke godshuizen (de drie wezengestichten en het Bijlokehospitaal inbegrepen) verblijven 2430 personen.

En om dit beeld te volledigen: slechts 3% van de bevolking heeft stemrecht.

Gent: stad van proletariërs, stad van textielfabrieken. In de vroege ochtend stappen de vaders, de moeders en de kinderen op hun klompen naar de fabriek. Maar wat te doen met de allerkleinsten? Door een mededeling van 14 april 1832 beveelt de administrateur-generaal Lesbroussart de oprichting van bewaarscholen aan. Te Gent wordt in 1834 een eerste bewaarschool voor kinderen van behoeftige ouders opgericht in de Barenstraat: de kinderen worden er aanvaard van twee tot zes jaar. De

school was open 's morgens van bij het luiden van de werkklok tot 's avonds (2). De school kende aanvankelijk wat succes, maar de bevolking daalde snel; veel moeders moesten te ver gaan om hun kind naar school te brengen. In 1839 werd de school gesloten.

In 1847 neemt het bestuur van weldadigheid het besluit een bewaarschool te openen voor kinderen van de werkende en hulpbehoevende bevolking. Het gebouw werd opgericht met de opbrengst van een tentoonstelling van oude schilderijen gehouden in 1845 in de vestibule van de universiteit. De school wordt gevestigd in de Laurierstraat op de wijk St. Pieters. In 1849 bezoeken 295 arme kinderen tussen twee en zes jaar de school. Elke dag ontvangen de kinderen een kom soep. Maar hiermede is de behoefte niet voldaan: de arbeidersbevolking vraagt om aan elke school een bewaarschool te openen. In maart 1851 besluit de gemeenteraad een tweede bewaarschool te openen in de Roskamstraat: de school ontvangt 545 aanvragen, slechts 330 kinderen kunnen aanvaard worden. In december 1853 wordt een derde bewaarschool opgericht op het Heilig Kerst: ze is gehecht aan het Louisa-instituut en staat onder de leiding van de knappe juffrouw Hofman, hoofdonderwijzeres van deze school. De nieuwe bewaarschool telt onmiddellijk 340 leerlingen; dit is zeker het bewijs, dat de school aan een dringende behoefte voldoet. Bovendien konden 379 kinderen niet toegelaten worden wegens plaatsgebrek. In 1856 tellen de drie stedelijke bewaarscholen samen 1007 kinderen.

Op initiatief van kanunnik De Decker worden ook vrije bewaarscholen opgericht. In 1856 bestuurt het Comité van bewaarscholen te Gent vier inrichtingen, die samen ongeveer 800 leerlingen tellen: in de St. Margrietstraat de Zusters van Liefde, op de Kromme Wal de Zusters van de Kindsheid Jezus, die nog een bewaarschool hebben op het Casinoplein, een vierde schooltje is gevestigd in de St. Lievensstraat.

In 1856 zijn er te Gent ongeveer 9000 kleuters tussen twee en zes jaar. Ongeveer 1800 kinderen kunnen opgenomen worden in een bewaarschool. Wat gebeurt er met de overige kleuters? Een aantal kan natuurlijk thuis blijven bij moeder. Maar wat met de vele anderen, van wie moeder en vader zich de ganse dag afsloven op een fabriek? Een aantal kinderen komen te recht in de zogenaamde "speelschooltjes", die door particulieren worden gehouden. Over deze speelschooltjes is weinig gekend; vermoedelijk zijn ze ontstaan met de ontwikkeling van de textielindustrie en met de vrouwenarbeid in de fabrieken. Deze speelschooltjes zijn niet te verwarren met de "matressenschooltjes" van de Hollandse tijd, waar de kinderen leerden spellen.

In 1855 werd een onderzoek naar de toestanden in deze speelscholen ingesteld. Bundel R 7 L (1855-1870) van het Stadsar-

chief te Gent bevat de verslagen opgesteld door de politie-commissarissen over de speelscholen op hun wijk.

Wijk	Aantal speelschooltjes	Aantal kinderen
1° wijk	6	109
2° wijk	13	188
3° wijk	6	122
4° wijk	13	241
5° wijk	7	93
Totaal	45	753

De verslagen verstrekken ook enkele gegevens over de lokalen. Enkele voorbeelden:

Galgenberg: 24 kinderen, ongezond lokaal, dient niet alleen tot keuken, maar ook als fruit- en viswinkel.

Canijnstraat: 18 kinderen tussen twee en vijf jaar, lokaal drie meter op 2,75 meter, dient ook tot keuken.

Berouw: 26 kinderen, lokaal: 4 m op 3 m en 2,5 m. hoog.

Ruimte : 30 kubiek meter; met ruimte ingenomen door de meubels minder dan 1 m³ per kind.

Vierde wijk: 18 kinderen: les enfants font leurs besoins dans la classe même, l'air en est vicié.

Kazernestraat: 20 kinderen, lokaal 3 m op 8 m. Het lokaal is vochtig; de vrouw is 82 jaar oud, doof en verlamd.

Voetweg: 18 kinderen tussen twee en zes jaar. Lokaal: 4 m op 3,6 m. Lokaal dient ook als keuken en slaapkamer.

Oude Molenaarsstraat: 16 kinderen tussen twee en zeven jaar.

Lokaal: 3,6 m op 3,9 m. Het dient tevens als keuken en voor een kleine fruithandel. De meubels en huisdieren bezetten een groot deel van het lokaal.

Een groot aantal speelschooltjes zijn gevestigd in beluiken, wat begrijpelijk is als we even denken aan de armoede van de "meesteressen".

Op verzoek van het stadsbestuur hebben de leden van de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht de speelschooltjes bezocht. Het verslag over de speelschooltjes op de eerste en tweede wijk is opgesteld door de voorzitter van de commissie Ch. A. Van Coetsem, dokter in de geneeskunde en hoogleraar. We ontleneu het volgende aan dit verslag: "De meeste lokalen van de speelschooltjes zijn niet geschikt: meestal kleine kamers, gangen, hangaars, winkel of keuken. De hygiënische toestanden zijn niet bevorderlijk voor de gezondheid van de kinderen: in vele lokalen is te weinig ruimte, in andere lokalen zijn ongezonde geuren en

uitwasemingen waarneembaar. Practisch overal hebben we moeten vaststellen: gebrek aan luchtverversing, overbevolking, gebrek aan licht. 's Zomers kan men op enkele plaatsen de kinderen buiten laten spelen of opent men een deur of een raam. Maar dit is onmogelijk in de winter: om de kosten van verwarming te drukken blijven de ramen hermetisch dicht. De gevolgen van deze toestanden zijn nog nadeliger, gezien de kinderen de ganse dag moeten stil zitten. Aan de lichamelijke ontwikkeling van de kinderen wordt heel wat schade berokkend. Deze bemerkings tonen aan, zegt dokter Van Coetsem, hoe het in tegenstelling is met de belangen van de kinderen het bestuur van deze schooltjes over te laten aan vrouwen, die geen enkel begrip hebben van het toepassen van de eerste beginselen van de hygiëne. Het ligt niet in mijn bedoeling het stadsbestuur een blaam te werpen voor de huidige toestanden, noch de bewaarschoolhoudsters te beschuldigen. Integendeel, ik wens het stadsbestuur te feliciteren voor zijn belangstelling voor de openbare gezondheid. Wat bestaat is ontstaan uit een behoefte. Inderdaad, de werklieden staan voor de pijnlijke keuze: of hun werk verlaten om hun kinderen te verzorgen of hun kinderen toevertrouwen aan onbekwame vrouwen. Anderzijds is het onmogelijk van deze vrouwen iets meer te eisen voor een vergoeding van twee centimes per dag. Om te eindigen doet dokter Van Coetsem de volgende voorstellen:

- a. door uitsterven de speelschooltjes laten verdwijnen
- b. zo lang ze bestaan, een degelijk toezicht houden op de verluchting, de reinheid, het aantal toegelaten kinderen
- c. openen van nieuwe speelschooltjes enkel met toelating van het gemeentebestuur op voorlegging van een plan en met bepaling van het aantal toelaatbare kinderen.
- d. nieuwe gemeentelijke bewaarscholen oprichten.

In zijn verslag over de speelschooltjes van de derde wijk komt dokter Van Coetsem tot dezelfde vaststellingen: de speelschooltjes worden meestal gehouden door arme, gebrekkige vrouwen, die enkele kinderen verenigen in hun kamer, die tegelijk dienst doet als school, winkel, werkplaats, keuken, en zelfs slaapkamer. Vijf schooltjes van de derde wijk hebben minder dan een vierkant meter oppervlakte per kind.

Het verslag over de vierde wijk ontbreekt. Het rapport over de speelschooltjes van de vijfde wijk werd opgesteld door dokter E. De Nobele en door professor D. Mareska, dokter in de geneeskunde en in de natuur- en wiskunde. Hun besluiten stemmen overeen met deze van dokter Van Coetsem. "Deze speelschooltjes sluiten zou de meesteressen veroordelen tot de bedelarij. Ook de ouders zouden voor een moeilijk probleem worden geplaatst. Nu reeds klagen de meesteressen, dat het aantal kinderen in hun schooltjes vermindert".

Bij deze verslagen willen we de volgende bedenkingen maken:

- a. de huidige bouwreglementen vergen een minimumoppervlakte van 2 vierkant meter per kind
- b. in de rapporten werd geen aandacht geschonken aan de volgende punten: drinkbaar water, toiletten, bergruimte, klederen, wastafels. Natuurlijk werd alles bekeken met een bril anno 1855.

De speelschooltjes zullen nog een hele tijd bestaan; de gegevens erover zijn echter schaars. De schepenen van onderwijs Gustaaf Callier (1858-1863) en August Wagener (1864-1877), beiden hoogleraar, zullen een groot aantal kosteloze bewaarscholen oprichten. In 1877 op het einde van het schepenschap van A. Wagener telt Gent dertien stedelijke kosteloze bewaarscholen met ongeveer 4000 ingeschreven kinderen.

M. STEELS

Bronnen:

1. We gaven de voorkeur aan het jaar 1856, omdat in dit jaar de tienjaarlijkse volkstelling werd gehouden; de getallen voor de overige jaren zijn minder nauwkeurig (zie M.E. DUMONT: Gent. Een stedenaardrijkskundige studie, Brugge, 1951, blz. 120)
2. Luiden van de werkklok 's morgens:
 - 1 januari: 8 uur
 - 1 februari: 7u 15
 - 1 maart : 6 u 30
 - 1 april: 6 u
 - 1 mei tot 11 augustus: 5 u
 - 1 september: 5 u 45
 - 1 oktober: 6 u 30
 - 1 november: 7 u 15
 - 1 december: 8 u
3. Verdere bronnen:
 - Verslagen van de gemeenteraad
 - Jaarverslagen van de stad Gent
 - Wegwijzer der stad Gent

=====

" OP ZONDAG 28 JANUARI 1973 OM 10 U IN DE BOVENZAAL VAN "

" "HET DAMBERD" KOORNMARKT, GENT VOORDRACHT GEHOUDEN "

" DOOR DE HEER Ir. A. MERTENS OVER "VERLEDEN EN TOEKOMST "

" VAN DE STAD GENT" MET DIAPROJECTIE. "

" ALLE BELANGSTELLENDE ZIJN HARTELIJK WELKOM. "

=====

Illustraties in dit nummer

In verband met de bijdragen over het gentse "Manneken Pis" verschenen in G.T. nr. 9, oktober, blz. 164 en nr. 10, november, blz. 178, hebben wij het genoegen een foto van ons verdwenen ventje te kunnen publiceren.

Naar een opname van A. De Vogelaere, destijds gevestigd Kortrijksepoortstraat, bezorgde de N.V. Gestetner, Stationstraat 25 Gent, ons een elektronische stencil. Wij zijn de Heer Boelaert, supervisor bij voornoemde firma, daarom zeer dankbaar.

De tweede illustratie in dit nummer is terug een reproductie van een tekening van wijlen Lode Sanglet. Een eerste tekening van deze begaafde artiest verscheen in het Septembernummer van G.T. (Het Veerleplein ca 1830). In het oktobernummer maakten onze lezers kennis met de Reep en Neerschelde ca 1820.

De tekening in het huidig nummer stelt de Keizerpoort te Gent voor ca 1810. De kunstenaar liet zich zonder twijfel inspireren o.a. door de tekening van de hollandse soldaat JJ. Wynants (zie daarover: Album Wynants - "Gand pendant la période hollandaise -1815-1830: Prosper Claeys en Armand Heins- Gent 1904).

Het huis rechts op de tekening, gebouwd in 1800 voor rekening van Ch. G. de Meersman, werd later betrokken door Jos. Van der schueren, molenaar en olieslager. Naderhand noteren wij G. Geill, marmerkapper, het constructiehuis de Nobele-Nolet, vervolgens ateliers De Keuckelaere, Ateliers Lagache, tot heel het complex werd afgebroken om plaats te maken voor het Keizerpark.

De stenen brug met drie pijlers werd afgebroken in 1883. De grote stenen windmolen in het midden van de tekening was gelegen op het einde van de Visserij, ongeveer op de plaats waar de suikerijfabriek Staelens, later Naus (La Belle Jardinière) gevestigd werd.

De Keizerpoort- twee pijlers in witte steen en dubbel hekken hier zichtbaar werd gebouwd in 1806 naar de plans van de architect Pisson. Het hek verdween in 1860 na de opheffing van het oktrooi. Pas in 1883, bij het bouwen van de nieuwe

198.

Keizerbrug in de as van de Brusselsestraat, en de sluizen, werden de pijlers afgebroken.

Ten huidige dage geeft het vroeger hekken van de Keizerpoort toegang tot het kasteel Zwaanhoek (Rijkstuinbouwschool) Melle.

Links bemerken wij een gebouwtje met toerken en schietgaten. Het was een constructie van de XVIIe eeuw die deel maakte van de stadsversterkingen. Het fortje werd afgebroken in 1886 bij de bouw van de 2de Willemsbrug, nu ook reeds verdwenen bij de aanleg van de ringlaan en viadukt.

g. hebbelynck

"GENT GISTEREN"

Tentoonstelling ingericht door de Generale Bankmaatschappij met de medewerking van de Heemkundige en Historische Kring "Gent" in de lokettenzaal van de Bank, Kouter Gent.

300 foto's van het vroegere Gent.

Een keus uit de verzamelingen van de HH. G. Hebbelynck en Fr. Semay.

Toegang: van donderdag 28 december tot en met vrijdag 19 januari 1973.

Weekdagen van 9 tot 12.30 en van 13 tot 16.30
's vrijdags tot 19 u.

Week-ends (zaterdag en zondag) van 10 tot 12.30 u.
gesloten op 1 januari.

Toegang kosteloos.

* * * *

Ons medelid, de gunstig bekende etser

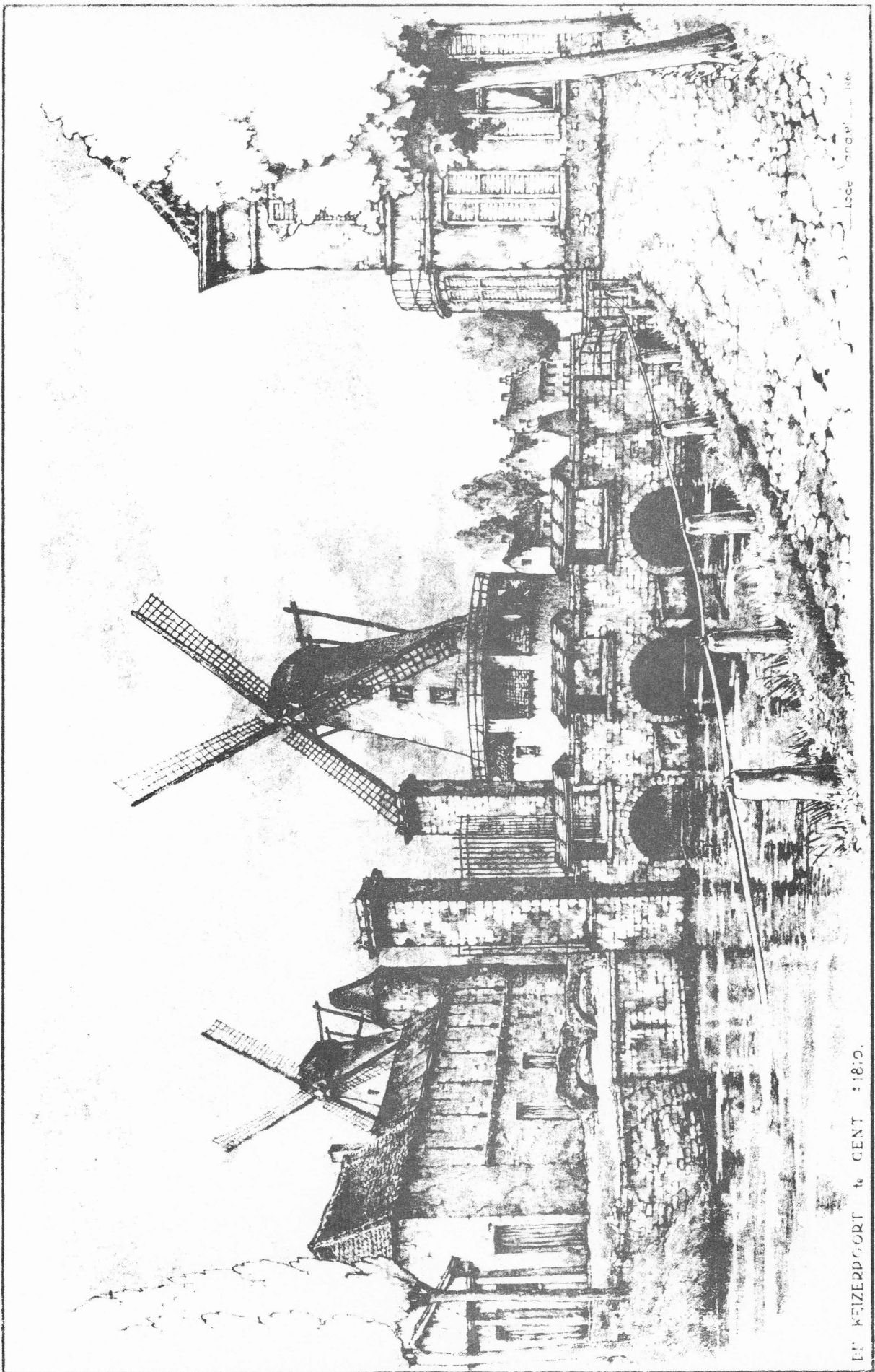
Georges LANGIE

stelt ten toon in de Galerie Vyncke-Van Eyck,
Nederkouter Gent.

van zondag 24 december tot en met vrijdag 5 januari 1973.

Weekdagen van 10 tot 12.30 u. en van 15 tot 18 u.

Zondag van 10 tot 13 u.

DE KEIZERPOORT te GENT : 1810.

1000 1000 1000